

Madeira

Per **Josep Manchado**

Madeira no és una destinació especialment atractiva per fer-hi turisme ornitològic o birdwatching. Situada al mig de l'Atlàntic, lluny de les grans rutes migratòries i del continent, només hi crien de forma regular entorn de 40 espècies i algunes en nombres molt reduïts; això fa que no sigui un lloc especialment abundant en ocells. Malgrat això, cada any molts d'ornitòlegs trien Madeira, en molts casos únicament per veure alguna de les espècies endèmiques de l'illa.

En el nostre cas, l'objectiu era intentar observar una espècie molt especial, tant pels seus hàbits com pel reduït nombre d'individus: el petrell de Madeira o freira (*Pterodroma madeira*), que cal no confondre amb l'*Oceanodroma Castro*, que algunes guies i la Wikipedia anomenen petrell de Madeira o petrell de tempesta de Madeira, tot i que a les illes li diríem noneta de Madeira. Aquest aucell, però, te una població tan petita i difícil d'observar que es pot convertir en l'objecte principal

d'un viatge, especialment per la forma i condicions en què es produeixen els albiraments d'aquest petit procel·lariforme.

El petrell de Madeira és un ocell pel·lègic que viu de forma permanent a alta mar i que únicament es desplaça a terra durant la temporada de cria, que, tal com passa amb tots els procel·lariformes, és especialment llarga. Com el seu nom indica, aquest petrell és propi de l'illa de Madeira, i és aquesta l'única terra que toca a

la seva vida, concretament els caps cimals de les muntanyes. El seu nom portuguès, *freiras* (monges), es deu al fet que, segles enrere, quan eren més abundants, els crits nocturns que emetien en arribar a les zones de cria s'escoltaven des del poble del Curral das Freiras, segurament el poble més maco de l'illa, aïllat i enfonsat dins una espècie de cràter gegant. Quan s'hi escoltaven els crits dels petrells, es deia que eren les ànimes en pena de les monges mortes a les muntanyes, on es refugiaven fugint dels atacs pirates, i això els va donar nom.

A aquestes alçades molts us estareu preguntant, què és el que fa tan especial el petrell de Madeira i la seva observació a l'àrea de cria? Idò que aquesta zona no es troba, com succeix a la gran majoria d'espècies pelàgiques, a illots o penyals marins prop de la mar, sinó que, de forma sorprenent, els petrells de Madeira (també ho fan els de Barau a l'illa de la Reunió a l'Índic i algun d'altre) excaven els seus nius a les parets més esquerpes i altes de les vessants orientals del massís més alt de Madeira, format pels cims Arieiro, das Torres i Ruivo. Allà situen els seus nius dins coves que poden arribar a tenir una fondària de fins a 180 cm, als replans de les parets gairebé verticals d'altures entre els 1600 i els 1800 metres, un entorn més alpi que marítim.

L'altra qüestió que fa especial aquesta au és el seu reduït nombre d'exemplars.

De fet, és una espècie que es va donar per extingida fins que, a l'any 1969, Paul Zino (en anglès se l'anomena Zino's Petrel) va descobrir-ne alguns exemplars vius als cims de l'Arieiro. Se calcula que llavors hi havia només entre 6 i 8 parelles reproductores. A partir d'aquí es va iniciar una recuperació molt lenta, al mateix temps que se'n descobriren nous nius. L'administració va adquirir totes les terres altes de la zona i això va permetre treure-hi les ovelles, cabres i conills que n'havien arrasat la vegetació natural, fet que millorà l'ecosistema i la vegetació natural on crien els petrells. En plena fase de recuperació de l'espècie, a finals dels anys 80, es varen trobar morts fins a 10 freiras, adults i joves, amb clars símptomes de depredació i, des de llavors, es va iniciar un ambiciós programa de control de predadors, especialment moixos i rates. Ambdues espècies, com la cabra, l'ovella i el conill, hi foren dutes per l'home durant els darrers 500 anys. Tant el programa de control i eliminació de depredadors com l'exclusió d'herbívors i conills continuen en actiu actualment i sembla que donen molt bons resultats, ja que han permès incrementar progressivament el nombre de parelles reproductores: a l'any 2001 se'n detectaren entre 30 i 40 parelles, i actualment les estimacions estan entre les 65 i 80 parelles. Com es pot veure, s'ha multiplicat per 10 el nombre inicial d'aus, gràcies al control dels predadors introduïts, contra els quals els petrells no tenien defensa, i a la protecció i recuperació

de l'habitat de les muntanyes del massís oriental on crien. El resultat ha estat un increment de la població fins a un nombre entorn dels 200 o 225 individus. Així i tot, és una xifra encara baixíssima, que fa que sigui una de les espècies més amenaçades de tot Europa, ja que bastaria qualsevol petita alteració de la zona de cria per a provocar la desaparició de l'espècie.

Un nombre tan reduït d'exemplars habitant una superfície tan immensa com l'oceà Atlàntic que envolta Madeira (amb una superfície de 708 km², els mateixos que Menorca) fa que, malgrat que se'n coneguin els bancs de pesca i les zones més freqüentades, sigui molt difícil observar-los a l'entorn pelàgic on passen la major part de la seva vida diürna. Des de Madeira s'organitzen sortides en barca per albirar aus i mamífers marins (alguns tornen els diners si no es veuen balenes,) i alguns afortunats aconsegueixen observar-los entre els esbarts de petrells, nonetes i virots; però a causa del seu reduït nombre no és gens fàcil, i cap vaixell torna els diners si no es veuen freiras. L'altra opció, bastant més segura però sense la bona llum que permet observar-los i fotografiar-los a plaer si es veuen a la mar, és esperar-los a la zona de cria, tot i que els llocs d'observació terrestre queden suficientment lluny per evitar la més petita molèstia als ocells. La zona de cria es troba situada prop dels cims més alts de l'illa, concretament a les parets i penyals, per sota dels cims i colls

per on discorre el camí GR-1 que enllaça els cims de l'Arieiro, el das Torres i el Ruivo. Aquest GR-1 és un camí molt espectacular que creua per llocs realment increïbles, a vegades penjat a unes parets gairebé verticals que cauen a plom fins a la laurisilva de les valls inferiors. Només el camí ja mereix una visita. El trajecte està en molts trams excavat a la roca volcànica i es manté sempre per sobre dels 1800 metres, vorejant els penya-segats on hi ha les colònies de cria dels petrells, i, tot i que està molt transitat durant tot l'any, és lluny i no produeix molèsties a les colònies. Aquestes, tot i que milloren amb el temps, gràcies al control dels depredadors, no queden lliures del greu perill dels incendis, com el que va ocórrer l'any 2010 i que va matar un bon nombre de cries i algun adult.

A l'Arieiro la temporada de cria comença a finals de març o als primers dies

d'abril, quan a les nits encara llargues de la primavera els petrells comencen a freqüentar les petites coves on faran el niu, amb visites a la colònia que es repetiran cada nit fins a l'octubre, quan l'únic poll que sura cada parella també abandonarà les muntanyes per dirigir-se a la mar, el seu medi natural. L'experiència d'esperar als petrells de Madeira als cims i penyals més alts d'una illa enmig de l'Atlàntic, a 1800 metres d'altura, és realment espectacular, és d'aquelles que no s'obliden fàcilment, especialment si el grup d'observadors és molt petit i es poden viure les sensacions en tota la seva intensitat. Algú diria que és una experiència religiosa i d'altres què són moments màgics; en qualsevol cas, el que és ben segur és que és una experiència molt diferent. Arribar a la zona no és difícil, ja que des de Funchal puja una carretera fins al cim del pico Arieiro, on hi ha un radar militar (gairebé idèntic al que hi ha al cim del Puig Major

a Mallorca), una cafeteria i el centre d'interpretació de la freira, petrell de Madeira o Zino's petrel, on es pot obtenir tota la informació sobre els petrells, com també regals i records amb les freiras com a protagonistes. Quan es puja a esperar els petrells, l'arribada al Pico Arieiro coincideix amb la baixada dels darrers visitants de la zona i dels caminants que fan les rutes i camins que allà comencen. A poc a poc els cims es van quedant deserts, abandonats per la gent que els omple durant el dia. Un cop als cims desapareix la cridòria i el renou dels turistes es fa més evident la solitud del lloc i semblen bufar-hi amb més ganes els forts vents alisis que arriben des del nord-oest carregats d'humitat, i que habitualment formen boires a aquelles contrades, quan en pujar per superar les muntanyes es condensen i esdevenen les boires que freqüentment oculten els cims i permeten el manteniment de la laurisilva a les valls. El lloc és impressionant



Petrell de Madeira (*Pterodroma madeira*)



i la sensació que es pot arribar a sentir és estranya, quasi a 2000 metres d'altura i ben enmig de l'Atlàntic, en un cim tan punxegut com l'Arieiro: sembla no haver-hi res més que quilòmetres i quilòmetres d'oceà a l'entorn nostre. A més, a mida que el sol baixa i s'aproxima a l'horitzó, diversos espectres de Brocken apareixen i desapareixen sobre les boires que cobreixen els barrancs i donen un aire misteriós al moment i al lloc, que ja és màgic. Finalment el sol desapareix i la foscor guanya definitivament la partida. Hi ha moments

en què penses que tot això deu ser una espècie de llegenda urbana, com la dels mopis als focs de camp i que per aquells penyals no compareixerà ningú més que el xoriguer que aprofita fins a la darrera llum per intentar caçar alguna titina de Berthelot, que són abundants i confiades. En algun moment et sents com aquell jove escolta que temps enrere s'empassava sencera la història dels mopis. Quan la foscor és absoluta i el vent i el fred fan que l'estada al cim sigui incòmoda, i quan els dubtes sobre si compareixeran les freir-

ras són majors, s'escolta un primer renou, que al principi sembla el gemec d'un infant. La primera impressió és la d'un nin plorant a la zona del restaurant de l'Arieiro, tal vegada d'alguna família que encara no ha marxat del pàrquing, potser uns plors de nin que el vent fan rebotar a les parets de la muntanya. Als pocs minuts es torna sentir un gemec semblant i ja no hi ha dubtes: aquesta vegada ha pujat directament des del barranc situat sota els nostres peus. Els petrells estan entrant de cop i en pocs minuts uns canten a la dreta,

d'altres a l'esquerra i d'altres per sota. En alguns moments sembla una cacofonia de plors i gemecs entre els pares que arriben i els polls que reclamen des de les coves, on han passat el dia totalment sols. Són moments molt especials, únics, d'aquells que marquen. La foscor és gairebé absoluta, però així i tot dos petrells creuen a pocs metres per sobre de la nostra ubicació. Es només un instant, un flash, una ombra blanca que creua en dos segons, però posa la pell de gallina. L'emotivitat és molt intensa i les cridades entre els polls i els adults se succeeixen, unes més intenses (suposo que els adults), d'altres més apagades (segurament els polls des de dins les coves, que apaguen els seus gemecs). Se'm fa molt difícil trobar una espècie de la qual la primera observació m'hagi produït sensacions i emocions tan intenses com les que vaig viure allà dalt amb els petrells de Madeira i la visió fugaç de dos exemplars entre la foscor del cim del Pico Arieiro. No cal dir que no es tracta del clàssic albirament d'una espècie nova, ja que els ocells pràcticament ni es veuen i, d'observar-los i fotografiar-los, ni pensar-hi. És, per tant, una experiència absolutament recomanable, però només per a aquells que saben gaudir tant dels grans moments com de les coses petites; per als qui són capaços de valorar tant o més el pas continu de milers de pelicans que cobreixen el cel, el planar majestuós d'un trençalòs al Pirineu, com l'instant fugaç en què una ombra blanca creua sobre el teu cap en només un segon, enmig de la foscor, mentre s'escolten plors al teu voltant.

Deixant de banda els petrells, Madeira és una illa que paga molt la pena per sí mateixa, ja que ens ofereix una laurisilva esplèndida, a algunes valls tant o més ben conservada que la de Canàries; uns canals, anomenats levadas, que s'internen en barrancs i paisatges únics per on sembla impossible passar-hi; flors a tot arreu i a qualsevol època de l'any; una flora i una entomofauna plena d'endemismes (especialment papallones, cavallets del diable i libèl·lules) i unes muntanyes i camins realment espectaculars. Pel que fa als ocells, tot i no haver-hi gaires espècies nidificants o migrants, hi ha espècies interessants i endèmiques, com el colom de la laurisilva (*Columba trocaz*), que no vaig poder veure malgrat que vaig passar molt temps a la laurisilva; el reirot de Madeira (*Regulus madeirensis*), sempre nerviós i amagadís, però relativament abundant i fàcil de veure; l'espectacular i abundant canari (*Serinus canaria*) al qual sempre és un plaer veure fora d'una gàbia; el pinsà de la subespècie de Madeira (*Fringilla coelebs madeirensis*); el corre-caminhos o titina de berthelot (*Anthus berthelotii madeirensis*); la lavandeira o xàtxero cendrós (*Motacilla cinerea schmitzi*); i la mèrlera (*Turdus merula cabreræ*), que al parc natural de São Lourenço depreda sobre les sargantanes; totes, espècies o subespè-



Pinsà de la subespècie de Madeira (*Fringilla coelebs madeirensis*)



Colom de la laurisilva (*Columba trocaz*)

cies endèmiques de Madeira. També vàrem poder veure passerells molt pintats, als qual s'anomena pintarroxos (*Carduelis cannabina*); caderneres (*Carduelis carduelis parva*); llunonets (*Carduelis spinus*); i, sorprenentment, almenys per a mi, també ropits (*Erethacus rubecula*), tant a les zones més recòndites de laurisilva com a les zones baixes de conreus i que són reproductors a l'illa. De rapinyaires lògicament no n'hi ha gaire, tot i que són relativament abundants els aligots (*Buteo buteo harterti*) i els xoriguers de la subespècie endèmica (*Falco tinnunculus canariensis*). A la mar són abundants la gavina (*Larus michahellis*) i la llambritja (*Sterna hirundo*), i als cels sempre que alcem el cap veurem la falzia pàl·lida (*Apus pallidus*) i la falzia unicolor (*Apus unicolor*) menjant insectes

sense parar. A alta mar hi ha abundància d'espècies pelàgiques i, com hem dit, des de diversos pobles de l'illa s'organitzen sortides per observar aus marines. Com a curiositat cal dir que crida l'atenció la inexistència de gorrons teuladers, que no són presents a l'illa, tot i que sí hi cria el gorrió roquer (*Petronia petronia*). En definitiva, Madeira és una illa que és recomanable de visitar per molts de motius. Compensa anar-hi, tot i que només sigui per gaudir dels moments de foscor en els quals arriben les primeres freiras i ens deixen glaçats amb els seus crits llastimosos.

•